

Isti quippe seryant cum animæ discrimine, quæ cum pluribus tribulationibus inveniunt.

40. Quid ergo tibi, dic, rogo, faciendum est, qui venditis omnibus pretiosam quæris margaritam, et emptum habes agrum, ubi thesaurus latet, quem fur auferre non potest? Necesse est tibi omnes insidias præcavere sollicitè, ne si ruinam passus fueris, pro gloria habeas ignominiam. Quamvis sis in tuto, noli esse securus. Frequentè in media tranquillitate, vitiorum syrtibus incauti et desides obruntur. Quanta, proh dolor! animantia nutrit hujus sæculi desertum, quæ negligentes monachos duris morsibus depascunt! et quoniam credo te posse plus proficere oratione, quam ista nostra exhorta-

atione, addam et formulam orandi: ut legendo et orando, esurienti animæ duplicem tribuas refectio- nem; et quod desideras, apud Deum facilius valeas obtinere. Nimio enim coactus desiderio, quod de salute tua habeo, istud supra vires meas assumpsi negotium, ut vinculis verborum meorum ad instructionem tuam Patrum sententias colligerem. Hæc tu meditare, hæc in tabulis cordis tui scribe. Et ut scias per quam viam incedere debeas, et ut perficere possis opere, quod discis lectione: clama ad Deum, sine quo nihil boni agitur; clama, precor, clamore magno in toto corde tuo, et flebilis supplexque tu ora.

LIBER SEU TRACTATUS DE CHARITATE

390 Hic Tractatus a quodam anonymo consarcinatus est tum ex Richardo Victorino, nimirum quinque priora capita ex Tractatu de Gradibus Charitatis: tum ex Petro Blesensi, videlicet a capite nono usque ad finem; quod ex duobus ipsius libris de Charitate Dei et proximi ad verbum excerptum est, paucis hinc inde prætermisissis. Cæterum quidquid a capite quinto ad nonum interjacet, ex diversis S. Bernardi locis contextum est, præsertim ex Sermonibus in Cantica. Editus est primum a Gretsero, In- golstadii, anno 1617, ex Bibliotheca Cartusiensium Erfordensium.

PROCEMIUM.

Cogit me instantia charitatis tuæ, tibi amantissime, aliquid tibi de charitate scribere, atque supra meipsum præsumere, et super modum parvitas meæ; imo, ut mihi sentire videor, de vacuo, et quod non habeo, dare. Difficile, dico tibi, acquiescit animus meus aliquid de charitate dicere; sentiens quod ad eam tractandam, non cor, non lingua sufficiat. Quomodo enim de amore loquitur homo, qui non amat, qui vim non sentit amoris? De aliis nempe copiosa in libris occurrit materia: hæc autem tota intus est, vel nusquam est, quia non ab exterioribus ad interiora suavitatis secreta transponit; sed ab interioribus ad exteriora transmittit. Solus proinde de ea loquitur digne, qui secundum quod cor dictat interius, exterius verba componit.

Ne ergo mireris si alium de hac audire mallet, quam ipse loqui. Illum, inquam, audire vellem, qui calamum linguæ tingeret in sanguine cordis; quia tunc vera et veneranda doctrina est, cum quæ lingua loquitur, conscientia dictat, charitas suggerit. Falleris si me talem putas, imo fallor ego: nam tibi quidem pium est in illa, quæ omnia credit, æstimare de me supra id quod est in 391 me; mihi autem durum est, bonum, quod non habeo, de me æstimari. Tametsi quidem haberem, expedire forsitan ignorare. Cum vero diligitur quod non est; non amans et amor nihil est, sed quod amatur. O magna virtus charitas, quæ vocas ea quæ

non sunt, tanquam ea quæ sunt! simul et virtutes et vitia omnium in meriti tui cumulum transferens, mereris in singulis, plus quam singuli sibi! O fortis virtus, quæ neminem spolians, omnia rapis! omnia facis tua, et nemini auferis sua; quæ bonum quod in alio diligis, tuum facis! Et quidem fieri potest ut bonum quod operaris frustra agas: ut autem frustra ego diligam, fieri non potest omnino.

CAPUT PRIMUM.

De fortitudine amoris.

1. En ad manum est fortitudo amoris quam quærimus, cui resistere nemo est qui possit. Omnia sibi subjicit, omnia suis profectibus servire cogit. Inimicos amando superat, et sibi amicos efficit vel invitos. Nam etsi habeat æmulos, inimicos omnino non habet. Nullum enim inimicum habere potest, qui nulli novit inimicari. Sicut enim amicitia non nisi duorum amicorum est, sic inimicitia non nisi duorum inimicorum. Qui enim odit diligentem se, non tam inimicus dicendus est, quam iniquus. Sola enim charitas est, quæ in adversis non deficit, quia patens est; quæ injurias non rependit, quia benigna est; quam felicitas aliena non cruciat, quia non æmularur; quam conscientia mala non pungit, quia non agit perperam; quæ in honore non extollitur, quia non inflatur; quæ in abjectione non confunditur, quia non est ambitiosa; quam cupiditas non coarctat, quia non quærit quæ sua sunt; quam contumeliæ non provocant, quia non irritatur;

quam sinistrae suspiciones non foedant, quia non cogitat malum: quam aliena mala non lætificant, quia non gaudet super iniquitate: quam errores non cæcant, quia congaudet veritati: quam persecutiones non frangunt, quia omnia suffert: quam perfidia non indurat, quia omnia credit: quam desperatio non absorbet, quia omnia sperat: quam mortis separatio non intercidit, quia non excidit (I Cor. xiii, 4-8). 392. Quid mirum si morte non vincitur, quæ fortis est ut mors (Cantic. viii, 6), imo fortior morte, quæ ipsam quoque mortem mori cogit in morte Redemptoris? O insuperabilis virtus charitas! quæ ipsum quoque insuperabilem superasti, et cui omnia subiecta sunt, omnibus quodammodo subjecisti: dum victus amore Deus, humiliavit semetipsum, formam servi accipiens (Philipp. ii, 8, 7), factus non solummodo homo, sed opprobrium hominum et abjectio plebis (Psal. cxxi, 7). Propter nimiam charitatem qua dilexit nos (Ephes. ii, 4), continere ultra non potuit in ira sua misericordias suas (Psal. lxxvi, 10), quominus dilectam animam suam inimicis exponeret pro amicis suis, ut mortis timorem pariter et vigorem tolleret ab amicis suis. Et si contra Deum fortis fuit, quanto magis adversus homines prævalebit? Hinc extunc illa fidelium intrepida constantia cordis, qua supplicia contemnentes, et mortem calcantes, læti per medias mortis fauces ad patriam revertuntur. Morientes exsultant, et insultant morti, dicentes: *Ubi est, mors, stimulus tuus?* (I Cor. xv, 55.) Jam non stimulus, sed jubilus, dum per medium tui latum lætumque exitum, viam pandis ad regnum. Facit ergo charitas, ut pro ipso et in ipso mori non metuant, sed affectent, a quo sie amari se vident, ut ne morerentur ipsi, morte turpissima vellet condemnari. Admirantes enim et amplectentes in Christo illum amoris excessum, a quo proposito sibi gaudio sustinuit crucem, humana confusione contempta (Hebr. xii, 2), confunduntur non reddere vicem: atque passionis ejus ludibriis quasi quibusdam aculeis incitati, feruntur effrenes in amoris abyssum et profundum charitatis, illud omnino et solummodo quæritantes, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* (Psal. cxy, 12) et quadam sensata et sancta insania mentis translati, parum amare se reputant sic amati. Vehemens quippe vis amoris ratione non compefcitur, quia teste Apostolo, supereminet scientiæ (Ephes. iii, 19): majestate non terretur, quia foras mittit timorem (I Joan. iv, 18), miseriis non reprimitur, quia in infirmitate perficitur (II Cor. xii, 9). Prorsus virtus omnipotens, quæ ipsas miseriis facit potentes, dum convertit 393 in adjutorium, quæ parata sunt ad nocendum. Quæ suffulti sancti milites Christi, impavidi et certi de victoria, in mediis periculis incedunt tutissimi, nec dæmonem, nec hominem metuentes.

3. Hinc Paulus periculis plurimis enumeratis, quibus inelyte triumphaverat, triumphum causam adjungit: *Et in his omnibus superamus propter illum qui*

PATROL. CLXXXIV.

dilexit nos (Rom. viii, 37). Securus inter freudentium undique hostium fulgurantes hastas et circumvolantia spicula, cum charitate dormit, quæ sola potens est ignita nequissimi tela extinguere (Ephes. vi, 16). Quippe peccatorum multitudinem operit (I Petr. iv, 18), et tentationum muscis prævalebit. Prævalet et subjicit illum Jebusæum populum, cæterosque Chanitidæ prolis servire facit in tributo (Deut. xx, 14). Et in materia exercendæ virtutis, majoris profecto potentia est, erectum hostem dejicere, quam conantem reprimere. Charitatis proprium est, tentationes non perimere, ne insurgant: sed cum surrexerint, sternere ut non procedant. Itaque non tam virtus potens, quam virtutum potentia dicenda est, eo quod ab illa omnes aliæ accipiant, ut vere virtutes sint. Hæc est vita fidei, spei robur, et omnium intima vis et medulla virtutum. Hæc est, quæ vitam ordinat, affectus inflammat, informat affectus, excessus corrigit, mores componit; valens ad omnia, et omnibus prævalens: quæ ipsam quoque omnipotentiam quodammodo reddit impotentem.

4. Nonne hæc est, quæ in Moysæ divinæ justitiæ et potentia obstans, prævaluit in fortitudine? *Dimitte me*, inquit, *ut irascatur furor meus contra populum istum*. Audi, *Dimitte*; et Dominum teneri non dubites; nec aliunde, quam amoris fortitudine. Quæris cujus? Illius utique servi fidelis, qui in populum majorem major fieri, et gloriosior esse renuit, nec carnali, ut assolet, devictus affectu; sed ne in Dei gloriam rueretur venenatis spiculis blasphemorum, *Ne quæso, ait, dicant Egyptii, Callide eduxit eos, ut interficeret in montibus* (Exod. xxxii, 10, 12), *nec potuit in terram introducere quam promisit* (Num. xiv, 16). Quidni cesserit justitia, cesserit potentia, ubi charitas de corde puro non tam rogabat, quam urgebat? Hanc vim, Domine, tu qui pateris, facis, simul in unum potens et pius. O quantum virorum talium penuriam patimur, qui pro nostris delictis Domino se opponerent, placarent iram, comprimerent ultionem! *Non est*, ait propheta, *qui invocet nomen tuum, qui consurgat, et teneat te* (Isa. lxiv, 7). Sola quæ Dominum tenere possit, vis amoris, qua solum se teneri patitur. Sed quod non teneatur, pie conqueritur per prophetam: *Quæsi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret in oppositum contra me, propterea ne dissiparem eam, et non inveni* (Ezech. xxii, 30). Quærit Deus quis se sibi opponat irato, cujus profecto proprium est misereri, peregrinum ulcisci. *Peregrinum*, inquit, *opus ejus ab illo* (Isa. xxviii, 21). Quod opus? Nimirum opus ultionis et iræ.

5. Charitas igitur sua fortitudine extentam Dei manum, ne feriat, continet, Satanam sub pedibus conterit, et super inimicorum capita carbones congerit (Rom. xii, 20), potens non solummodo adversus carnem et sanguinem; sed adversus principatus et potestates tenebrarum harum, contra spiritalia nequitia in cœlestibus (Ephes. vi, 12). In adversis fortis, sed fortior in prosperis. Solus enim amor Christi, qui ridentis et iridentis fortunæ impuræ

blanditias spernit et conspuat, sapore dulciori delectatus, cujus respectu omnis dulcedo amara est, omnis jucunditas mœror est, omne pulchrum foedum, omne suave molestum. Et hæc de ejus insuperabilitate sufficiant, etsi non ad materiæ copiam, quæ in littera est minus, certe ad occupationem tuam.

CAPUT II.

De insatiabilitate amoris.

6. Jam ad ejus insatiabilitatem accedamus. Sane amoris fortitudinem illa efficit dulcedo, quam sentit, cujus tantillo gustu facile Deum videns anima, cuncta contemnit, qui nisi in hujus mundi contemptu non potest amari; sciens dilectum invenire prius non posse, quam prætereuntis mundi figuram quodam despectu pertransierit. Hinc se in se totam perstringens, non tantum ascensionis gradibus vel passibus utitur; sed inopinatis raptibus vel excessibus fertur, volans, non vadens in illa sublimia **393** secreta caelestium. Unde et Paulus non in tertium cœlum se ascendisse, sed raptum fuisse perhibet (*II Cor. XII, 2*), ubi sic afficitur eo quasi igni de altari; dum animus divino ebriatus amore obliviscitur omnium, et totus pergit in Deum, gustans illud quod nemo novit, nisi qui accipit (*Apoc. II, 17*). At quoties illam felicitatem percipiat, istam nesciat miseriam necesse est; quæ utique simul esse non possunt.

7. Ad hunc tamen amoris gradum etsi mortalibus interdum pervenire detur, diu tamen in eo stare anima prohibetur, donec corruptibilibus exuta exuviis libere evaserit in libertatem gloriæ filiorum Dei (*Rom. VIII, 21*). Nitiur autem et trahitur illius desiderio faciei, quam juxta prophetam pater ut adamantem posuit (*Exech. III, 9*), ut ferrea quæque corda attrahere possit. Tractus iste, etsi suavem quamdam habeat violentiam, magis tamen mortalitatis impotentiam notat, qua male gravata misera anima, sæpe a suo volatu decidere cogitur, et deficere a conatu. Habent igitur amatorii spiritus, corporis corruptione distenti, crebram de Dei visitatione lætiam, sed nullam copiam, dum nec plena esse sinitur, nec mœrosa. Unde et quodam jucundo joco interim ludere videtur cum filiis hominum (*Prov. VIII, 31*), a quibus dum teneri putatur, e manibus labitur: insectatus se patitur comprehendi, et disparrens rursus non videtur, donec denuo, lacrymis et precibus vocatus, revertatur; et ita, licet delectet visitatio, molestat vicissitudo. Sed quanto, putas, stupore perfunditur anima subtracta illa dulcedine, et ad hos sensuum laqueos captiva retracta? Nonne quasi de patria spirituum pulsa in vallem corporum, in aliud quoddam ignotum sæculum sibi cecidisse videtur, longe dissimile priori, in quo charitas friget, sensualitas regnat, caligat oculus mentis, et sensus viget corporis? Mœret tunc, ex alto suspiria trahens; inde misera, unde beata efficitur. Nam quanto gratiora fuerat experta, eo molestius fert ea sibi esse subtracta. Subtractio enim rei amatae, augmentatio desiderii est. Et quod ardentius optas, cares ægrius. Et hic languor amoris, qui non est

aliud, nisi tædium impatientis desiderii, quo necesse est afficientem vehementer amantis, absente quem amat.

8. Frustra, nisi fallor, sic languentis animæ conatur quis exteriori solatio lenire dolorem et mœrorem temperare, cum de intus curari oporteat dulce vulnus amoris. Nullo proinde humano solatio mitigatur secreti doloris sacra amaritudo, cum sublato interiori dulcoris gustu, nil prosit exterius consolari, imo secundum beati Job sententiam, omnes consolatores reputat onerosos (*Job. XVI, 2*). Sensit, hoc, qui dixit: *Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, et delectatus sum* (*Psal. LXXVI, 3, 4*). Felix tristitia, quæ non de creatura, sed de Creatore concipitur; quæ nulla præsentis vitæ luget incommoda. Dignum plane ut Deum totius consolationis habeat consolatorem, quæ rerum fluentium qualibet affluentia renuit consolari. Non est gratia citra Deum, unde possit solatium capere, quæ præter illum nil didicit amare. Habeant alia vana solatia sua, quibus dicitur: *Væ vobis divitibus, qui habetis consolationes vestras* (*Luc. VI, 24*). Sibi solus consolator est, quiet inhabitator, charitas Deus. Qui etsi justis nunquam desit ad meritum, plerumque tamen ad solatium abest. Illud utilius; istud jucundius. Habetur igitur, sed latet, dum sensum cordis minime tangit illa suavitas habita, sed abdita.

9. Moram autem faciente, quem desiderat, non jam cum fatuis virginibus dormitat vel dormit (*Matth. XXV, 5*); sed crebris succensa suspiriis et gemitibus excitata, non valet ultra dissimulare tristitiam, nec ignem abscondere, qui triste pectus adurit. Non jam deliberat, non consulit rationem, non verecundatur: modum ignorat et ordinem, id omnino et solummodo satagente animo, quomodo redeat præsentata dulcedo, cujus quantamlibet festinationem reputat tarditatem. Hoc est, dilectissime, quod aliquando quæsisisti, quid sit quod Augustinus ait: Amor Dei non capit de impossibilitate solatium. Omne enim desiderium tunc solet ratione mitigari, cum desideratum impossibile sit haberi. Amoris tamen violentia nulla impossibilitate frenatur. Nam etsi animam terrena inhabitatione pressam, immersam luto, illa felicitate ex integro frui omnino impossibile omni homini constet, nullum tamen **394** sic amanti hæc impossibilitas præbet solatium, quominus ardeat et æstuet habere quod optat. Quo tamen desiderio, etsi ratio excedatur, non offenditur Deus, qui simile quiddam videtur innuisse præcepto: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex omnimode tua* (*Matth. XXII, 37*). Quod tamen in hac vita mortali, vel potius morte vitali, a nemine posse impleri (34), tam rationibus, quam auctoritatibus constat. Ab omni tamen homine debere optari nemo est qui ambigat. Unde in justis descriptione

(34) Nempe secundum omnem perfectionem suam. Vide. S. Bernardi tract. De diligendo Deo, cap. 10, n. 29, et notas.

dicitur: *In mandatis ejus volet nimis* (*Psal. CXXI, 1*). Velle nimis, est plus velle quam posse. Quo sensu et ego dictum puto: *Adolescentule dilexerunt te nimis* (*Cantic. I, 2*). Quid enim *nimis*, nisi supra posse et vires? Infinitus quippe et immensus est Deus, in quem tendit amor eorum, ut nullus possit esse finis vel mensura amoris. Amat ergo sic amans anima, etsi nimis posse suo, minus tamen velle suo: nec capit de hac impossibilitate solatium, sed potius desiderii incrementum. *Concupivit*, ait quidam, *anima mea desiderare justificationes tuas* (*Psal. CXXVIII, 20*). Nec potuit satiari desiderio, qui non visa desiderare concupivit. Fames enim animæ desiderio est. Sic vere Domini amans anima amore non satiatur: quia Deus amor est quem qui amat, amorem amat. Amare autem amorem circumlum facit, ut nullus finis sit amoris.

10. Vides igitur quemadmodum insuperabilis est charitas, omnia superans; ita et insatiabilis, omnia vorans, et ex copia parit inopiam, dum ex prægnantibus quidem deliciis amplius tamen in desiderii exardescit. Quæ etsi dentur ad plenitudinem, nunquam tamen ad satietatem. *Qui edunt me*, ait, *adhuc esurient* (*Eccli. XXIV, 29*). O Deus bone, quem amare, edere est; quomodo amantes te sic reficis, ut magis esuriant, nisi quia tu simul cibus es et esuries? Et qui te non gustaverit, te prorsus esurire nescit. Ad hoc ergo cibus, ut esurire facias. *Esurientes*, ait illa plena, *implevit bonis* (*Luc. I, 53*). Quibus bonis? Nolo a me quæras, quæ sunt bona charitatis. Profecto æstimo illa, de quibus dicitur: *Oculus non vidit, Deus, absque te quæ abscondisti timentibus te* (*Isa. LXII, 4*): et alius: *Quod oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascendit* (*ICor. II, 9*). Audis diligentibus præparata, ut dilectionis bona fore non ambigas. In hac enim reposita sunt æternitatis deliciae, et omnis caelestis suavitas. In hac sunt pax, patientia, longanimitas, et gaudium in Spiritu sancto (*Rom. XIV, 17*); et quidquid jucundum mente concipi potest, et ultra. Hoc, inquam, præparasti diligentibus te; sed abscondisti timentibus te, donec charitas foras velamen mittat timoris (*I Joan. IV, 28*), ut videre possint, quam magna multitudo dulcedinis tuæ (*Psal. XXX, 20*), quæ etsi replet, satiari nunquam. Ideo audeo dicere illos, si qui sunt, secunda stola vestitos.

11. Objicis forsitan illud: *Satiabor cum apparuerit gloria tua* (*Psal. XVI, 15*): et illud quod Jerusalem quæ sursum est, adipe frumenti satiatur (*Psal. CXLVII, 14*). Sed satietatem ibi desiderati abundantiam notare noveris, non desiderii finem. Finis autem desiderii, ut ait quidam, satietas est. Qui vero semper esuriunt, liquet quod satiati non sunt. Sed vere beata esuries, quæ solum esurit quod habet, et solum habet quod esurit. His itaque persuasum sit charitati tuæ, quod dulcedine divini amoris nemo in futuro satiari, nemo in præsentem impleri potest. De qua impossibilitate solatium tibi sit, nullum habere solatium. Patientiam tibi

opto; sed impatientem esse in hoc magis expedit.

CAPUT III.

De incessabilitate amoris.

12. His ergo utrisque [*fort. utrunque*] præactis, ad investiganda reliqua stilus percurrat, quantum ad tam digna aditum aperire dignabitur in dulcedine sua pauperi Deus. Solet tamen in his facilius patere ingressus pie pulsantibus, quam subtiliter perscrutantibus. Pulsat qui affectat, qui orat et pulsantibus aperitur (*Matth. VII, 7*). Non enim ambiendum est, quin libenter pulsanti aperiat, qui non dum pulsantem hortatur ut pulset. Sic Deus prius vult a se requiri etiam quod promittit. Et ideo quod dare disponit, prius promittit, ut rogandi ausum præbeat, et ut quod daturus erat gratis, devota promereatur oratio. In hoc nobis a nobis merita extorquens, dum nos prævenit, tribuendo **395** quod retribuamus, agit ne gratis tribuat. Plane dignus ut reametur, qui nos sic prævenit in amando. *In hoc*, inquit Joannes, *est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos* (*I Joan. IV, 10*). Præcedit igitur amor suus, nostro quidem benignior, sed noster expenditur justior. Ipse enim adhuc ingratos gratis diligit: nos vero suo dono, non debito, constat diligere. Dat unde, et facit quare amatur, ut de suo et pro suo pariter diligatur. Et quidem donum illud prosequi omitto, eo quod ineffabile sit. Nam etsi sentiri a paucitate spiritualium possit, exprimi tamen a nemine potest. Solum enim illud novit, qui dat, et qui accipit (*Apoc. II, 17*), exclusis cæteris. Ipsi etiam accipientibus et habentibus suspecta, et est incerta illa clausa collatio, idque salubriter, ut præsumant.

13. Sed nunc, quæso, redue oculos ad hæc inferiora, quæ videntes plerique non vident; et advertite si non cuncta quæ vel nobis in prosperis serviunt, vel contra nos sæviunt in adversis, quædam sint charitatis calcaria urgentia quodammodo ad cursum amoris. Ad hoc enim omnia cursus sui finem dirigunt, ut humanis utilitatibus et oblectationibus occurrant, vel defectibus certe succurrant. Hoc cœlum, terra, mare et aer, hoc circuitus temporis, redivivis partibus antiqua innovans, dilapsa reformans, consumpta restaurans, implere non cessat: ut sicut hæc continua, communiaque beneficia respicere nemo est qui possit, ita tantum beneficium diligere non sit qui non debeat. Assentis forsitan de prosperis; at adversa quomodo amorem doceant, vel exigant, tibi innotescere cupis. Cum plerumque humana ingratitude superbe sibi arrogat dona Conditoris, vult idem hominis Conditor alto salubrique consilio hominem tribulationibus exerceri: ut, cum defecerit homo, et subvenerit Deus, ut dignum est, ametur ab homine. Hoc est quod dicit: *Invoca me in die tribulationis; eruam te, et honorificabis me* (*Psal. XLIX, 15*). Ex occasione quippe frequentium necessitatum, crebris necesse est interpellationibus Deum ab homine frequentari, frequentando gustari, gustando probari quam dulcis est Deus: sicut cor

ferreum quod beneficiis emolliri nequibat, flagellis eruditum ad gratiam liberantis liquescat, discatque Deum diligere, etsi non propter suam bonitatem, certe propter suam utilitatem propriam. Et hic gradus amoris amare inchoantibus primus est. Jam vero amantibus infimus gradus, cum nec propter ipsum, sed propter nos, Deum diligimus. Liqueat igitur, quemadmodum tantum carnaliter et carnalia amantem ad Dei amorem adversa instruunt, et quodammodo cogunt.

14. Sed et ipsis amore succensis, non inferiori consilio interdum prospera subtrahuntur, et ingeruntur adversa: ut si forte, quod vitare difficile est, blandiens prosperitas aliquam sibi subriperit amoris particulam, succedens tollat adversitas, quæ sola juxta Joannis doctrinam, veraciter docet, non diligere mundum nec ea quæ in mundosunt (I Joan. II, 15). Sic Israelitæ coguntur ab Ægyptiis Ægyptum egredi. Quia, teste beato Gregorio, dum mundus animum calamitatibus pulsatur, nil aliud, nisi ut non diligatur, clamat. Solus igitur amor est, quem a nobis Deus exigit, aut cum beneficiis obruit, aut flagellis corripit, vel consiliis instruit, vel mandatis astringit. Plenitudo legis charitas est (Rom. XIII, 10), et legem continet et prophetas. Quia quidquid divina lege indicitur, vel interdicitur, ad solum amorem reducitur. Solve tributum amoris, et Domino noveris satisfactum.

15. Quid igitur, inquit, nobis prodest tanta in nostro victu parcitas, in habitu vilitas, in vigiliis et disciplinis jugis austeritas? Paucis accipe. Quædam sunt charitatis obsequia placencia et placencia, si in charitate fiant; at sine charitate nihil prosunt. Hæc est enim virtus, in qua nec minimum opus respuitur; sine qua nec maximum acceptatur. Non prædicatio, etsi linguis fiat angelorum. Non fides, etiamsi montes transferat. Non eleemosyna, etiamsi omnes facultates in cibos pauperum distribuatur. Non corporis afflictio, et si tradatur corpus ita ut ardeat (I Cor. XII, 1-3). Non missarum solemnitas, quia ante fratris reconciliationem munus offerri prohibetur (Matth. V, 24). Ipse enim amor hominum Deus est, cui omnis creatura merito confitetur et dicit, *Bonorum meorum non es* (Psal. XV, 2): sed hoc solum requirit ab omni homine, quod nulli constat esse difficile. Solus enim amor est, ut ait Augustinus, qui nomen difficultatis ignorat. Qui cum multa amico impenderit, pauca vel nulla se judicat impendisse. Hinc est quod annorum multitudo videbantur Jacob dies pauci præ amoris magnitudine (Gen. XXIX, 20). Verus enim amans quidquid pro amico patitur, vix sentit; dum sic totus amori intendat, ut præter dilectum nil plene cogitare sinatur, quem sicut signaculum gerit super cor, et super brachium suum (Cantic. VIII, 6).

16. Denique qua parte subreperere possit illius oblitio, qui præter illos incircumscripsi luminis radios, præter illos rivos incorruptæ dulcedinis, quibus ineffabiliter animam influunt, in rebus etiam

visibilibus amanti se exhibere non cessat? Integer quippe amator Dei quocumque se verit, familiarem secum habet admonitionem amoris. Rebus his pro speculis utitur; et in omne quod cernit, sui amoris resultat memoria; aspiciunt cuncta, et cum qui condidit, et quo condiderit fine. In his non tam admirabilem, quam amabilem sibi sentit, atque ex arrha dilectionis quam præcontulit, sapienter æstimat quanta reservavit in dotem. Castus profecto columbinusque oculus amor est, qui in rebus usui humano concessis nulla libidine figitur, sed in transitoriis contemplatur æternum. Iste est oculus qui non clauditur, quia carnalitates palpebra caret. Nullo turbatur injecto, quia nihil admittit forinsecum. Nulla cæcatur caligine, quia trabes in eo non sunt ullæ. Nulla gravatur sopore, teste qui ait: *Ego dormio, et cor meum vigilat* (Cantic. V, 2). Oculus rectus, oculus vere dexter, quem nulla deorsum vertit sinistra intentio, nulla deorsum inflectit terrena affectio. Oculus vere simplex et prudens, quem nulla concutit incerta suspicio; nulla detinet curiosa sollicitudo, illum incessabiliter intuens, in quem angeli desiderant prospicere (I Petr. I, 12). Amor enim vehemens, ut ait Augustinus, non potest non videre quem amat; quia amor oculus est, et amare videre est. Hoc oculo te vulneratum fatetur, qui ait: *Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum* (Cantic. IV, 9). Duos nempe oculos habet anima, unum quo intelligit, alium quo inquirat. Dominus, inquit Psalmus, *prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum* (Psal. LII, 3). Et horum duorum dexter oculus est amor, qui requirendo vulnerat. Neque enim ille saliens in montibus et transiliens colles (Cantic. II, 8), id est, omnem sensum superans, humanum videlicet, et angelicum, absque vulnere capitur duntaxat amoris.

17. Quæris quid sit vulnerari Deum? Et ego: Illam omnipotentiam nostræ infirmitati pie condescendere, est quasi vulneris quadam apertura internæ suavitatis secreta patefacere. Vulnerari ergo potest, qui, etsi sit impassibilis, compassibilis tamen est. Vulnus hoc absque ira infligitur, et absque dolore sentitur. Hunc vulnerantem oculus ille Ammonitarum rex super infelici fœdere molitur eruere. In hoc, inquit, *ineam vobiscum fœdus, ut omnibus oculis dexteros eruam* (I Reg. XI, 2). Sublato enim amore, qui dexter est oculus, ad solum errorem remanet intellectus, quem sinistram diximus. Intelligere quippe nec amare illorum error erat, qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis (Rom. I, 21). Quam multi qui errores persequi videntur, hoc errore cæcantur! quo nullus forsitan potest deterior inveniri.

18. Videtur itaque ab amantibus Deus utroque oculo, sed altero vulneratur, quando ubi intellectus caligat, amor penetrat; ubi ille repellitur, iste admittitur. Quippe perscrutari prohibemur, et plus sapere quam oportet (Rom. XII, 3): sed amare etiam plus quam possumus, præcipimur. Non potest

etiam obtenebrari amoris oculus, quominus videre possit quem amat, etsi non sicut est (I Joan. III, 2), quod, teste Joanne, servatur in præmium; sed certe sicut viator, quod in præsentem ad solatium indulgetur. Videtur autem a quolibet amante prout amat, ab alio quidem sic, ab alio vero sic, pro varietate affectuum quibus feruntur in ipsum. Alii ad divinitatis arcana ferventius inhiant; alii humanitatis mysteria securius admirantur, contemplantes altissimum consilium Dei super salutem generis humani. Totum tamen tutum est, quidquid amoris oculus intuetur, qui solus nunc videt ad meritum, visurus quandoque ad præmium, cum sublato corruptionis nubilo, faciem illam, ut scriptum est, *videbit in jubilo* (Job. XXXIII, 26). Poterant hic multa adjici, famelicis, etsi non fastidiosis profutura: sed ne prolixiori sermone te gravem, stilum premo, multo plura fateor cupientem.

CAPUT IV.

De inseparabilitate amoris.

19. Jam nunc ad medium veniat ultima illa tuæ petitionis particula, maxime illa quam instanter postulas, vir devotissime [Richard. add. Severine], meis quidem labiis, sed tuis certe meritis explicanda, quibus non tantum in studiis, sed et in cunctis meis necessitatibus non mediocriter fido. Ut autem in ea quæ proposuimus, suo tramite sermo gradiatur, quæ dicta sunt brevi revocentur catalogo [Richard. epilogus]. Habes enim in præmissis, quod et charitas insuperabiliter pugnat, insatiabiliter gustat, incessabiliter videt; in manibus addere est quod inseparabiliter hæret. Adeo namque tenerum est amoris glutinum, ut non tam jungere quam unire dicatur. Prorsus bonum glutinum est, tripliciter liniens virum virtutis, ut sibi, proximo, Deoque conveniat et cohæreat in veritate. In se quippe homo per amorem unus efficitur; dum se intra se colligens, et reductis affectibus a cunctis locis, quibus captivi tenentur, solum unum incommutabiliter amat, nec amplius in diversa mutatur. Partitus enim per amorem in plura, nunquam sibi invenitur unus et idem, sed semper sibi ipse est dissimilis; quia toties variari cogitur, quoties quod amat, variatur. Qui enim labenti innititur, necesse est cum labente labatur. Proximo etiam per charitatem unitor homo, dum non solum sine querela vivendo, cum omnibus unum studet effici, et omnium successibus coaptari, gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus (Rom. XII, 15), infirmari cum infirmis, et cum scandalizatis uri (II Cor. XI, 29); juxta quod scriptum est, socius in tribulatione et regno (II Cor. I, 7; Apoc. I, 9). Sic multitudinis credentium erat cor unum, et anima una (Act. IV, 32), quando nec voluntatum varietas, nec rerum proprietates animos dividebat; sed firmiter stringebat charitas et suaviter cohibebat in unitate spiritus, in vinculo pacis (Ephes. IV, 3). Heu! inquam, in inferiori sæculo delapsi sumus nos, in quos fines, imo sæculorum fœces devenerunt (I Cor. X, 11); cum (ut de sæculi hominibus tacea-

mus, quos obcæcavit ambitio) et ipsa religionis electio nostro miserabili tempore tanta divisione spargatur, ut vix unus alteri conveniat in unum, nisi forte adversus Dominum, et adversus Christum ejus (Psal. II, 2). Ubique apparent scissuræ turris charitatis David; et in tantum jam hiant, ut vicinam ruinam omnino minentur. Servatur sub tunica una et veste simili cor vanum et omnino dissimile, ita ut de religione antiqua vix signa servantur, et venientibus ad sepulcrum Domini, quod claustrum est, et Christum quærentibus solum linteamina pateant, id est, habitus forma. Fateor, tædet me hic esse, exeamus hinc: neque enim hoc loco de vitii loquendi propositum est.

20. Deum homini et hominem Deo unit charitas, non solum illa ineffabili unitate, qua nostra natura unitor Verbo æterno in unitate personæ, quam efficit utique illa charitas, qua ante mundi constitutionem nos dilexit (Ephes. I, 4): sed etiam de qua ait Apostolus: *Qui adhæret Deo, unus spiritus est* (I Cor. VI, 17). Profecto unitas hæc amoris est, quia homo totis præcordiis et totis votis supernæ et æternæ voluntati conformis unitor Deo glutino quod non dissipabitur. Est enim charitas vinculum perfectionis (Coloss. III, 14), quo mentes fidelium arctissimo complexi sibi invicem hærent, et suo capiti per omnes juncturas connectuntur in unum corpus, in mutuo participio honorum omnium, ut fidenter quilibet dicere possit: *Particeps sum ego omnium timentium te, et custodientium mandata tua* (Psal. CXVIII, 63). De hoc dictum puto: *Funiculus triplex difficile rumpitur* (Eccle. IV, 12). Triplex dicitur, eo quod, ut præfatus sum, tripliciter liget? Vis tibi funiculum triplicem describat Apostolus? *Finis, inquit, præcepti est charitas, de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (I Tim. I, 5). Solum cor purum est, quod superfluere nescit. Nil facilius exposito feedatur, quod sola contineret charitas ne frustra pateat. Porro, juxta Apostolum, conscientiam bonam habet ad omnes (Hebr. XIII, 18), qui proximi bonum æque ut proprium diligit: si quominus, convincitur non habere illam, quæ non quærit quæ sua sunt (I Cor. XIII, 5). Fides non ficta illa, est quæ per dilectionem operatur. Alioquin non modo fictam, sed etiam mortuam Jacobus ea dicere non veretur (Jac. II, 20). Et vere iste triplex funiculus difficile rumpitur, quo vinctus Paulus ardentem dicit: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? (Rom. VIII, 35.)* Validum profecto vinculum cui nulla prævalet violentia; inseparabiliter continens amantem cum amato.

21. Nemo tamen me æstimet cum illis sentire, imo desipere, qui charitatem semel habitam asserunt ultra perdi non posse. Quia si omnis qui habet charitatem, haberet perseverantiam, frustra suos discipulos Dominus monuisset: *Manete in dilectione mea* (Joan. XV, 9). Sed et hoc indubitanter senserim, charitatem posse sponte deseri, non violenter au-

erri : aufertur omni, aufertur nulli, ut nullus nisi suo vitio ea careat. Ut autem hac mutua virtute in unum occurrere possint affectiones amantium, cor amantis animæ liquefieri necesse est, ut transfundi possit et transformari in illum quem amat, et mutari in virum alterum : quemadmodum aquæ stilla multo infusa vino, deficere a se tota videtur, dum alterius saporem induit et colorem. Hinc illi pie amantium crebri defectus, imo profectus, dum de se in se nihil sentiunt, nisi quod in Christo Jesu sunt. Nosti quid dicere velim? Nemo te melius. Solum liquidum est, quod omni formæ congruit : quod optime convenit cordi amatoris. *Factum est, ait ille, cor meum tanquam cera liquescens* (Psal. xxi, 15).

22. Res liquescendo mollitur dilatatur, purgatur. Et nunc hunc triplicem affectum considera in amore, qui vere ignis divinus est, corda resolvens, purgans et conflans in massam unitatis; quemadmodum varia metalla soluta igni concurrunt in unum. Ad tactum cujus mollitur et cedit illa odiosa duritia, quæ est insensibilitas cordis qua homo nec sentit se, nec alium; nec pietate flectitur, nec precibus inclinatur; exemplis non inducitur, minis non terretur; beneficiis duratur, flagellis non eruditur; frontosus ad turpia, pronus ad illicita, flecti vel subdi nescius, nisi cum resistere non potest. Et in omnibus exemplum tibi sit duritia cordis.

23. Emollitum autem cor, juxta Pauli doctrinam dilatatur (II Cor. vi, 11), a dextris et a sinistris usqueaque diffunditur, subveniens pariter hostibus et amicis, atque grato quodam et spontaneo occurso omnibus occurrit congaudens profectibus, vel defectibus condolens proximorum. Fluit igitur, sed non effluit; quia sic derivatur ad alios, ut a se aliquatenus non recedat. Et vide ne forte Propheta senserit id ipsum, qui, cum cor suum ceræ liquescenti comparasset, protinus adjunxit : *In medio ventris mei* (Psal. xxi, 15). Liquidum fuit, sed extra non effluxit. Solus effluxit, qui sic intendit aliis, ut sibi non attendat. *Videte, ait Apostolus, ne forte supereffluatis* (Hebr. ii, 1). Neque enim necesse est ut his excessibus, in quibus humani spiritus lutosus sensibus avelluntur, extra eos esse dicantur, cum Paulus in suo raptu an in corpore an extra corpus, se dicat prorsus ignorare (II Cor. xii, 2, 3). Ubi ergo sunt, inquis? In eo quod interius est sui. Profundum est cor hominis et inscrutabile (Jerem. xvii, 9), et ita secretus sibi est; qui sui ipsius nesciat interius. Non igitur educuntur, sed inducuntur spiritus in illo interiori cœnaculo, quantumcunque est illud, ut clausis seorsum sensuum ostiis, securius secretiusque, castissimoque complexu convenient cum dilecto, et ibi melius secum sunt, cum sic ubi sint nesciunt, tutius se habent, cum se hoc modo perdidderint.

24. Porro liquefactum purgari necesse est, et

ad purum excoqui, si quam habet scoriam, ipso amore, qui ignis consumens est, paleas ignorantie, et delicta juventutis purgans, et purgatissimam faciens animam, et divino dignam conjugio, non habentem maculam neque rugam. Audi flammam vorantem : *Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum* (Luc. vii, 47). Denique diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii, 28), et nihil imputatur ad mortem. Omne autem quod ipse non imputaverit, sic est **399** quasi non fuerit. Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum (Psal. xxxi, 2). Nam qui non habet, nemo est nisi ille solus inter mortuos liber (Psal. lxxxvii, 6). Sic calefactum et liquefactum cor facile ad omnem dilecti sermonem compungitur et ebullit, experiens illud quod canitur : *Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est* (Cantic. v, 6); et illud quod in Evangelio legitur : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via?* (Luc. xxiv, 32.) O dulcis confabulatio Dei in anima et cum anima, quæ sine linguæ et labiorum formatur strepitu, et sine aure percipitur et sub silentio? Solus qui loquitur, et cui loquitur, audit illam : omnis alienus excluditur.

25. Sunt autem verba illa quædam cœlestis fontis irrigua, rigantia corda arenia præ amoris multitudinē et desiderio, quorum de deliciis [Richard. quorum dulcis] narratio est, de civitate Dei, et pace, et copia civitatis, de civium gloria, de decore lucidissimæ mansionis, pellens a corde fastidium, et a corpore fatigationem, nuntians dilecto quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere. Nec aliud petiit vel passus est, qui dicebat : *Dormitavit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis* (Psal. cxviii, 28). Similia autem sunt verba veritatis nostris cogitationibus; et tamen nemo tantus observator est, qui facile discernat quid cor pariat, nisi qui Dominum loquentem advertit : *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* (Matth. ix, 4), et illud : *De corde exeunt cogitationes male* (Matth. xv, 19) : et : *Omnia qui mendacium loquitur, de suo loquitur* (Joan. viii, 44); et illud Apostoli : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis* (II Cor. iii, 5). Mala autem in corde dicimus juxta illud : *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus* (Psal. xiii, 1). Bona autem audivimus. Unde : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (Psal. lxxxiv, 9). Et prorsus hujus auditui dabitur gaudium et lætitia : *Nec revertetur hoc verbum vacuum, sed faciet ad quodcumque misit illud* (Isa. lv, 11), rigans et fecundans penetralia cordis. Qui talibus verbis docentur, dociles Dei sunt, et unctio eos docet de omnibus (I Joan. ii, 27), quæ sola omnem veritatem docet, celerique magisterio loquitur quædam mysteria Dei, quæ non licet homini loqui, et si audire liceat, qualia apud sæculi magistros nullatenus audientur : quorum virtute et auditu corda liquescunt, liquescendo et deficiendo perficiuntur, dum in unitatem illam

occurrunt, quam suis Salvator orat et optat in Evangelio : *Ut sint, inquit, unum, sicut et nos unum sumus* (Joan. xvii, 11, 21); cujus Joannes in Epistola meminit, dicens : *Sicut ipse est, et nos sumus in hoc mundo* (I Joan. iv, 17) : ut sicut videlicet illa beata et beatificans personarum Trinitas amore continetur æterno, absque confusione, ut nec unitatem turbet personarum numerus, qui essentiam non multiplicat, nec unitas Trinitatem redigat in singularitatem personæ : sic et ipsi uniantur et ordinentur in charitate, non comparatione quidem, sed qualicumque similitudine. Nec absurdum putetur quod dixi Deum amore contineri, cum non alio dixerim quam se ipso, et quam se ipsum de aliis.

Amat ergo Deus, et ex se toto amat; quia tota Trinitas amat, si tamen totum dicit potest de infinito et incomprehensibili, aut certe de simplici. Quomodo reamabis, anima, vitæ tuæ gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem, copiosum redemptorem, æternum conservatorem, ditatorem, glorificatorem?

CAPUT V.

De dignitate et præcellentia charitatis.

26. Charisma peroptimum charitas est plane incomparabile. Denique quidnam huic comparandum putamus, quæ ipsi præfertur martyrio, ac fidei transferenti montes? Porro per charitatem homo in Deo, et Deus in homine est. Quid enim ita Dei ut charitas? Nempe et Deus est, Charitas libertatem donat, timorem pellit (I Joan. 16, 18), laborem non sentit, meritum non intuetur, præmia non requirit; et tamen plus omnibus urget. Nullus terror sic sollicitat, nulla præmia sic invitant, nulla justitia sic exigit. Charitas non quærit quæ sua sunt. Charitas non irritatur, non præcipitatur, nunquam excidit, non in foveam **400** ruit, et pro tributis malis cumulat bona. O charitas patiens : sed et compatiens ! Charitas patiens est, sufficit; benigna est (I Cor. xiii, 5, 8, 4), cumulus est : patiens charitas dissimulat, expectat, sustinet delinquentem; sed benigna trahit, adducit, converti facit ab errore. Benigna charitas etiam quos tolerat amat, et amat ardentem. Flet quippe charitas; sed ex amore, non mœrore, flet ex desiderio, flet cum flentibus (Rom. xii, 15).

27. O bona mater charitas, quæ sive foveat infirmos, sive exerceat provecos, sive arguat inquietos, diversis diversa exhibens, sicut filios diligit universos. Cum te arguit, mitis est; cum blanditur, simplex est: pie solet sævire, sine dolo mulcere; patienter novit irasci, humiliter indignari; læsa non provocatur, sprete revocat. Ipsa est enim hominum mater et angelorum. Non solum quæ in terris sunt, sed etiam quæ in cœlis sunt, pacificavit (Coloss. i, 20). Ipsa est quæ Deum homini placans, hominem Deo reconciliavit. Charitatis profecto damna sunt scandala pusillorum. Nec enim

charitas charitatem offendit aut contemnit, cum sentit offensam. Nam se ipsam non potest negare, nec in se ipsa divisa est. Novit potius in se divisa conjungere, juncta dividere nescit. Pacem diligit, congaudet unitati. Sola quippe est quæ generat, colligit, solidat et conservat ubicunque servare cognoscitur unitas in vinculo pacis. Cum omni fiducia charitas pulsat ad ostium amici, nequaquam putans se pati repulsam, quæ amicitiarum matrem se novit. Nec veretur signatissimum paulisper inquietare otium propter suum negotium. Illa siquidem vera et sincera est charitas, qua proximi bonum ut nostrum diligitur. Nam qui magis aut certe solum diligit suum, convincitur non caste diligere bonum, quod utique propter se diligit, non propter ipsum. Amemus et amemur, in altero nobis, in altero nostris consulentes. Nam, quos amamus, in ipsis profecto requiescimus; a quibus autem amamur, ipsis nos in nobis requiem paramus. Porro amare in Deo, charitatem habere est: studere vero amari propter Deum, charitati servire est. Utramque teneo, dilectionem Dei, et dilectionem proximi, cum te amo, Domine Jesu, qui meus proximus es, quoniam homo es, et fecisti mecum misericordiam, et nihilominus es super omnia Deus benedictus in sæcula.

CAPUT VI.

De natura seu indole et vi veri amoris, tum hominis erga Deum, tum Dei erga hominem.

28. Flagrans vehemens amor præsertim divinus, cum se intra se cohibere non valet, non attendit quo ordine, qua lege, quæve serie, seu paucitate verborum ebulliat, dummodo ex hoc nullum sui sentiat detrimentum. Interdum nec verba requirit, nec voces omnino ullas, solis ad hoc contentus suspiriis. Amor præceps, vehemens, flagrans, impetuose, qui præter te aliud cogitare non sinis, fastidis cætera, contemnis omnia præter te, te contentus. Confundis ordines, dissimulas usum, modum ignoras: totum quod opportunitatis, quod rationis, quod pudoris, quod consilii judicive esse videtur, triumphas in temetipso, et redigis in captivitatem. Frustra ad audiendum legendumve amoris carmen, qui non amat accedit: quoniam omnino non potest capere ignitum eloquium frigidum pectus. Quomodo enim græce loquentem non intelligit qui græcum non novit, nec latine loquentem qui latinus non est, et ita de cæteris: sic lingua amoris ei qui non amat, barbarâ erit; erit sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens (I Cor. xiii, 1). Amor reverentiam nescit; ab amando quippe amor, non ab honorando denominatur. Honoret sane qui horret, qui stupet, qui metuit, qui miratur. Vacant hæc omnia penes amantem; propterea qui amare amat, et aliud novit nihil. Ipse qui honori, merito et stupori, et miraculo est, amari tamen plus amat. Exigit Deus timeri ut Dominus, honorari ut pater, et ut sponsus amari. Quid in his præstat, quid eminet? nempe timor? Absit hoc: et timor penam habet (I Joan. iv, 18).